

DUGNAS

Prisiekusiųjų teismas

Antausis buvo toks stiprus, kad atsipeikėjau tik po trylikos metų. Tiesą pasakius, ne šiaip kirtis – pasinešę mane pribaihti, jie puolė visa ruja.

1931 metų spalio 26 diena, Konsjeržeri kalėjimas. Aštuntą valandą ryto einu vedamas iš kameros, kurioje sėdžiu jau ištisus metus. Esu ką tik nuskustas, dailiai aprengtas, elegantiškai atrodau su lyg pagal užsakymą pasiūta eilute. Balti marškiniai, melsva peteliškė pakaklėje – tikras dabita.

Man dvidešimt penkeri, o atrodau kaip dvidešimties. Ir žandarai, šiek tiek paveikti mano „džentelmeniškos“ išvaizdos, mandagiai elgiasi. Net nusegė antrankius. Kambaryje nė gyvos dvasios, tik mes šešiese, penki žandarai ir aš, sėdime ant dviejų suolų. Už langų rūškana diena. Priešais durys, tikriausiai vedančios į posėdžių salę: mes Teisingumo rūmuose, prie Senos, Paryžiuje.

Netrukus būsiu teisiamas už žmogžudystę. Mano advokatas Raimonas Juberis priėjęs pasisveikina: „Prieš jus nė vieno rimto įkalčio, tikiuosi, mus išteisins.“ Nusišypsau girdėdamas tą „mus“. Atrodytų, lyg ir jis, advokatas Juberis, stoja prieš teismą kaip kaltinamasis ir taip pat keliaus į katorgą, jei man bus paskelbtas apkaltinamasis nuosprendis.

Teismo pareigūnas atidaro duris ir kviečia įeiti. Keturių žandarų ir puskarininkio iš šalies lydimas, įžengiu į erdvią salę pro

plačiai atvertas dvivėres duris. Kad galutinai išmuštų mane iš pusiausvyros, įveda į kruvinai raudoną salę: viskas raudona – ir kilimas, ir aukštų langų užuolaidos, ir netrukus teisiančių mane teisėjų mantijos.

– Ponai, teismas eina!

Pro duris dešinėje vienas paskui kitą pasirodo šeši žmonės. Teismo pirmininkas ir penki teisėjai, visi kaip vienas su kepurėmis. Pirmininkas sustoja prie krėslo vidury, po dešinei ir po kairei – jo kolegos.

Salėje, kur visi stovi, įskaitant ir mane, viešpatauja įspūdinga tylą. Teisėjai atsisėda, visi kiti – taip pat.

Teismo pirmininkas, rūstus išpūstažandis raudonskruostis vyriškis, bejausmiu žvilgsniu žvelgia man į akis. Pavarde Bevenas. Vėliau jis nagrinės bylą bešališkai, visa savo povyza rodydamas, kad jis, profesionalus teisingumo pareigūnas, nelabai tiki liudytojų ir policininkų sąžiningumu. Ne, dėl antausio jis niekuo dėtas, jis tik pasistengs, kad aš jo neišvengčiau.

Valstybės kaltintojas – toksai prokuroras, pavarde Pradelis. Visi advokatai jo bijo kaip maro. Jis liūdnei pagarsėjo beatodairiškai siųsdamas kalinius į giljotiną ir į Prancūzijos bei į užjūrio departamentų kalinimo įstaigas.

Pradelis gina viešąjį interesą. Jis vykdo valstybės pareigą ir neturi nieko žmogiška. Jis atstovauja Įstatymui, Temidei, reguliuoja Temidės svarstyklės ir stengiasi iš paskutiniųjų, kad visada nusvertų jo lėkštė. Prisimerkęs įsispitrina į mane vanago akimis iš savo mažų mažiausiai metro aštuoniasdešimties centimetrų aukštybių, juo labiau kad stovi aukščiau nei aš, ant pakyls, tad gali žiūrėti į mane iš aukšto tiek tiesiogine, tiek perkeltine prasme. Jis nenusivelka raudonos mantijos, tik pasideda kepuraitę priešais ant tribūnos ir pasiremia į ją storomis kaip kultuvės rankomis. Sprendžiant iš auksinio žiedo, jis vedęs, o ant mažylio piršto vietoj žiedo jis mūvi gražiai nusvidintą riestą pasagvinę.

Jis palinksta į priekį, lyg trokšdamas dar labiau prislėgti savo didybe. Lyg bylodamas savo povyza: „Klausk, berneli, labai

klysti, jei tikiesi išsisukti. Mano rankos, kaip matai, – ne plėšrūno letenos, bet širdyje aš užsiauginęs nagus, kuriais sudraskysiu tave į skutus. Ir, be to, visi advokatai manęs bijo, o teisėjų esu laikomas pačiu grėsmingiausiu valstybės kaltintoju, nes dar nė vienam nusikaltėliui nepavyko išsprūsti iš mano gniaužtų.

Man nesvarbu, kaltas tu ar ne, aš privalau panaudoti prieš tave visus įkalčius: palaidą gyvenimą Monmartre, policijos surinktus liudijimus, pačių policininkų parodymus. Ir, aptaškęs tave visa ta tyrėjo sukaupta bjaurastimi, nupiešiu tokį pasišlykštėtiną tavo paveikslą, kad prisiekusieji pasistengs kuo greičiau išgrūsti tave iš visuomenės.“

Man rodosi, kad labai aiškiai girdžiu, kaip jis kalba, o gal man tik vaidenasi, nes tikrai esu priblokštas šito žmogėdros: „Neprieštarauk, kaltinamasis, o svarbiausia – nemėgink gintis: aš tave nutrenksiu į patį dugną. Tikiuosi, tu nededi vilčių į prisiekusiuosius? Neapsikvailink. Tie dvylika žmonių nieko neišmano apie gyvenimą. Pažiūrėk: antai sėdi prieš akis. Dvylika avigalvių, atgabentų į Paryžių iš atokiausių provincijos užkampių. Miestelėnai, pensininkai, krautuvininkai. Neverti dėmesio. Manai, jie atjaus tave, dvidešimt penkerių metų plevėšą, supras, kaip gyvenai tame Monmartre? Pigalis ir Baltoji aikštė*, jų akimis žiūrint, – tai pragaras, o visi naktibaldos – visuomenės priešai. Jiems didžiausia garbė būti prisiekusiais Paryžiaus teisme. Antra vertus, patikėk manimi, jie labiausiai kenčia dėl to, kad yra viso labo smulkūs buržua.

Ir štai kaltinamųjų suole pasirodai tu – jaunas ir gražus. Manai, man bus sunku jiems nupiešti tave kaip palaidūną, naktimis šėlstantį Monmartre? Taigi iš karto nuteiksiu juos prieš tave. Labai jau išsipustęs atėjai, verčiau reikėjo pasirinkti kuklesnį drabužį. Padarei didelę taktinę klaidą. Ar nematai, kad jie pavydi tau eilutės? Juk jie perkasi apdarą pigiose parduotuvėse ir nė nesvajoja siūdintis drabužių.“

---

* Pigalle, Place Blanche – naktinių pramogų centrai, šalia Baltosios aikštės yra garsusis kabaretas „Moulin Rouge“.

Laikrodė muša dešimtą valandą, ir teismas pradeda nagrinėti bylą. Priešais mane šeši teisėjai, kurių vienas – nuožmus valstybės kaltintojas, pasišovęs visa savo makiaveliška klasta, visa išmone įtikinti tuos dvylika žmonelių, kad, pirmiausia, aš kaltas ir kad tik katorga ar giljotina galiu išpirkti savo kaltę.

Būsiu teisiamas už tai, kad nužudžiau sutenerį, policijos informatorių, Monmartro nusikalstamo pasaulio menką žuvelę. Nėra jokių įrodymų, tačiau farai, už kiekvieną pagautą nusikaltėlį paukštinami tarnyboje, iš kailio nersis tvirtindami, kad aš kaltas. Neturėdami įkalčių, jie pasakys, kad disponuoja jokių abejonių nekeliančia „išslaptinta“ informacija. Jų paruoštas liudytojas, vardu Polenas, tarsi plokštelė įrašytas Orfevrų krantinėje Nr. 36*, taps efektingiausia teismo proceso dalimi. Kadangi aš nesiliauju kartojęs, kad jo nepažįstu, teismo pirmininkas visai nešališkai klausia:

– Sakote, kad jis meluoja. Tarkime. Na, o kodėl jis meluoja, jūsų nuomone?

– Pone teismo pirmininke, nuo tos dienos, kai atsidūriau kalėjime, negaliu sumerkti akių. Ir ne todėl, kad mane graužtų sąžinė dėl Mažiaus Rolano mirties. Ne aš jį nužudžiau. Dalykas tas, kad stengiuosi suprasti, kas skatina tą liudytoją taip nuožmiai mane pulti ir kiekvieną kartą, man paneigus kaltinimus, prisigalvoti ką nors nauja. Ir aš, pone teismo pirmininke, priėjau prie išvados, kad policija pagavo jį sunkiai nusikaltus ir sudarė su juo sandėrį: girdi, mes tau atleidžiame, o tu atsidėkodamas padedi mums apkaltinti Drugelį.

Tuomet dar nesuvokiau beveik įminęs tą mįslę. Po kelerių metų tas pats Polenas, per mano teismą pristatytas kaip doras žmogus, neturėjęs nieko bendra su teisėsauga, buvo suimtas ir nuteistas už kokaino prekybą.

Advokatas Juberis bando mane ginti, bet jis nė iš tolo neprilygsta prokurorui. Tik advokatui Bufė pavyksta šiek tiek

---

* Paryžiaus regioninės kriminalinės policijos komisariato adresas.

sutramdyti prokurorą ir pagražinti mano įvaizdį. Deja, apsu-
krusis Pradelis beregint vėl paima viršų. Negana to, pavizginęs
uodegą palenkia savo pusėn prisiekusiuosius tarėjus užsiminda-
mas, kad jie visi kolegialiai kaip lygūs su lygiais nagrinėja bylą,
ir tie užriečia nosį tardamiesi esą ne ką žemesni už tą tokį garbų
pareigūną.

Vienuoliktą valandą vakaro šachmatų partija pasibaigia. Mano
gynėjai gauna šachą ir matą. O aš, nors ir nekaltas, nuteistas.

Generalinio prokuroro Pradelio atstovaujama Prancūzijos vi-
suomenė visam laikui nusikrato dvidešimt penkerių metų jau-
nuolio. Iki gyvos galvos, jokio nuolaidžiavimo! Ir teismo pirmi-
ninkas Bevenas beaistriu balsu pavaišina mane kaip reikiant:

– Kaltinamasis, prašom atsistoti.

Atsistuju. Salėje viešpatauja visiška tylą, visi laukia užkan-
dę žadą, mano širdis sutvaksi tankiau. Vieni prisiekusieji žiūri į
mane, kiti nudelbia akis, atrodo susigėdę.

– Kaltinamasis, kadangi prisiekusieji sutiko su visais kaltinimo
punktais, išskyrus vieną – sąmoningą žmogžudystės suplanavimą
iš anksto, jūs nuteisiamas katorgos darbams ligi gyvos galvos. Ar
pageidaujate ką nors pasakyti?

Nė nekrusteliu, stoviu kaip stovėjęs, tik dar stipriau suspau-
džiu turėklą, skiriantį mano suolą nuo salės.

– Taip, pone teismo pirmininke, noriu pareikšti, kad esu ne-
kaltas ir laikau savo policijos suktybių auka.

Toje pusėje, kur sėdi kilmingos elegantiškos damos, specialiai
pakviestos į teismo posėdį, pasigirsta murmėjimas. Kreipiuosi į
jas nekeldamas balso:

– Tylos, perlais pasipuošusios damos, atėjusios čia pasimė-
gauti liguistais jausmais! Komediya baigta. Galite džiaugtis: jūsų
policija ir teisingumas sėkmingai išnagrino dar vieną žmogžu-
dystės bylą!

– Sargyba, išveskite nuteistąjį! – įsako teismo pirmininkas.

– Nesijaudink, mylimasis, aš atvažiuosiu pas tave! – prieš
dingdamas iš salės išgirstu šaukiant.

Tai mano šaunioji ir taurioji Nenetė nesidrovėdama išlieja širdį. Mano draugai ir pažįstamieji, atėję į teismą, ima karštai ploti. Jie gerai žino žmogžudystės aplinkybes ir didžiuojasi manimi, kad laikiau liežuvį už dantų ir nieko neįdaviau.

Grįžus į mažąjį kambarį, kur laukėme teismo posėdžio, žandarai uždeda man antrankius, ir vienas jų trumpa grandine prisiega mano dešinę ranką prie savo kairės. Be žodžių. Paprašau užsirūkyti. Puskarininkis paduoda man cigaretę ir prideda. Kiekvieną sykį, kai keliu ją prie lūpų, žandaras turi drauge su manimi taip pat pakelti ir nuleisti ranką.

Stovėdamas surūkau maždaug tris ketvirčius cigaretės. Niekas netaria nė žodžio. Pagaliau aš, dirstelėjęs į puskarininkį, sakau:

– Galime eiti.

Maždaug dvylikos žandarų saugomas, nusileidžiu laiptais ir atsiduriu vidiniame Teisingumo rūmų kieme. Ten mūsų laukia furgonas. Viduje jokių pertvarų. Visi susėdame vienas šalia kito ant suolų.

– Į Konsjeržeri, – įsako puskarininkis.

Konsjeržeri

Kai prie rūmų, paskutinio Marijos Antuanetės prieglobsčio, žandarai perduoda mane vyriausiajam prižiūrėtojui, šis pasirašo popierių, priėmimo aktą. Žandarai išvažiuoja netardami nė žodžio, tik puskarininkis nustešina – prieš nuvažiuodamas paspaudžia man antrankiais surakintas rankas.

– Kiek tau davė? – klausia vyriausiasis prižiūrėtojas.

– Iki gyvos galvos.

– Negalimas daiktas!

Jis žvilgteli į žandarus ir iš veidų supranta, kad tai tiesa. Penkiasdešimtmetis kalėjimo prižiūrėtojas, gyvenime matęs ir šilta, ir šalta, ir su mano byla gerai susipažinęs, mane paguodžia:

– Pašlemėkai! Galutinai išsikraustė iš proto!

Atsargiai nusega antrankius ir paslaugiai palydi mane į kameras minkštai apmuštomis sienomis, tam tyčia įrengtą mirtininkams, pamišėliams, pavojingiems nusikaltėliams ir katorgininkams.

– Nenusimink, Drugeli, – sako jis uždarydamas duris. – Atnešime tau valgyti ir tavo daiktus iš buvusios kameros. Nenusimink!

– Ačiū, viršininke. Patikėkit, aš nė kiek nenusimenu ir tikiuosi, kad jie pasprings tuo nuosprendžiu.

Po kelių minučių išgirdau už durų krebždant.

– Kas atsitiko?

– Nieko, – atsiliepia balsas. – Tiesiog kabinu užrašą.

– Kodėl? Kas per užrašas?

– Katorga iki gyvos galvos. Būtina ypatinga priežiūra.

Kuoktelėjo, persmelkia mintis. Gal jie mano, jog negandų griūtis, užvirtusi ant mano galvos, taip sumaišė protą, kad pulsiu žudytis? Nenusimenu ir niekada nenusiminsiu. Grumsiuos su visais ir visa kuo. Jau nuo rytojaus dienos.

Rytą, begeriant kavą, topteli: ar verta apskųsti nuosprendį? Kas iš to? Ar kitame teisme turėsiu daugiau laimės? Ir kiek laiko prarasiu? Metus, gal pusantrų... Ir kas iš to? Kad vietoj kalėjimo iki gyvos galvos gaučiau dvidešimt metų?

Širdies gilumoje jau buvau tvirtai apsisprendęs pabėgti, tad metų skaičius man buvęs nebuvęs. Prisimenu, kaip vienas nuteistasis kartą paklausė teismo pirmininką: „Pone, kiek metų Prancūzijoje trunka katorga iki gyvos galvos?“

Vaikščioju ratu po kameras. Nusiunčiau žmonai telegramą pneumatiniu paštu, kad nusiramintų, kitą seseriai, kuri bandė apginti brolių – viena prieš visus.

Baigta, uždanga nusileido. Mano artimieji tikriausiai sielvartauja labiau nei aš, o kaip vargšui tėvui tolimame provincijos užkampyje nešti tokį sunkų kryžių!

Staiga krūpteliu: juk aš nekaltas! Iš tikrųjų nekaltas, tik kieno akimis žiūrint? Taip, kieno akimis žiūrint? Ir įsakau sau: nebandyk niekam aiškinti, kad esi nekaltas, apsijuoksi, ir tiek. Nėra nieko kvailiesnio, kaip pakliūti į katorgą iki gyvos galvos dėl

sutenerio mirties, ir, negana to, tvirtinti, jog kažkas kitas jį užvertė. Vienintelė išeitis – prikąsti liežuvį.

Belaukiant teismo tiek Santė, tiek Konsjeržeri kalėjime, man niekada neatėjo į galvą, kad galėčiau susilaukti tokios sunkios bausmės, tad man nemaž nerūpėjo galimybė atsidurti pačiame dugne.

Ką gi, pirmiausia reikėtų užmegzti ryšius su kitais nuteistaisiais vyrais, lygiai taip pat pasiryžusiais nešti kudašių.

Į akį krito toksai marselietis Dega. Su juo galima susitikti pas kirpėją. Jis kasdien eina skustis. Ir aš pasiprašau leidimo skustis. Atėjęs į kirpyklą, pamatau jį stovint veidu į sieną. Pastebiu jį kaip tik tuo metu, kai jis vogčiomis užleidžia vietą kitam, kad tektų ilgiau laukti savo eilės. Beregint atsistoju šalia, petimi nustumdamas kitą kalinį.

– Na, Dega, kaip laikaisi? – šnibžteliu jam.

– Tvarka, Drugeli. Man užmetė penkiolika, o tau? Girdėjau, tau gerokai įsūdė, ką?

– Taip, iki gyvos.

– Ar apskūsi?

– Ne. Dabar svarbiausia sočiai valgyti ir mankštintis. Augink raumenis, Dega, netrukus prireiks. Kiek turi kišenėje?

– Dešimt gabalų svarais sterlingų. O tu?

– Vėjai švilpia.

– Įsidėk į galvą: kuo greičiau pasikrauk. Tavo advokatas – Juberis, ar ne? Mulkis, kokių reta, niekuo tau nepadės. Nusiųsk žmoną su gilze pas Dantą. Tegų perduoda Dominykui Piniguočiui, ir galvą guldau, kad gausi.

– Cit, prižiūrėtojas smakso.

– Na, ištaikėt progą liežuvius pagalast?

– Et, nieko ypatinga, – atsako Dega. – Jis skundžiasi, kad negaluoja.

– Kas atsitiko? Nuo prokuroro kalbos vidurius paleido? – nusikvatoja pilvūzas.

Gyvenimas eina. Jau leidžiuosi į dugną. Visi kvatoja iš vaikino, sulaukusio dvidešimt penkerių metų ir katorgos iki gyvos galvos.

Gavau tą gilžę. Dailiai nugludintą dviejų dalių aliumininę tūtelę, susriegiamą per vidurį. Joje penki tūkstančiai šeši šimtai frankų naujintelėmis kupiūromis. Gavęs ją, pabučiuoju tą šešių centimetrų ilgio tūtelę storumo sulig nykščiu, taip, pabučiuoju prieš įsikisdamas į užpakalį. Giliai įkvepiu ir iškvepiu, kad įsmuktų į tiesiąją žarną. Dabar tai mano seifas. Mane gali nuogai nurengti, liepti išsižergti, kosėti, susiriesti, bet niekada niekas nieko nepastebės. Ji atsidūrusi labai aukštai gaubtinėje žarnoje. Ji – mano organas. Mano gyvenimas, mano laisvė. Keršto įrankis. Nes trokštu keršto! Tik apie tai ir svajoju.

Lauke tamsu. Naktis. Kameroje esu vieniui vienas. Palubėje plieskia stipri lemputė, kad prižiūrėtojas galėtų sekti mane pro durų akutę. Šviesa mane akina. Prisidengiu akis sulankstyta nosine, nes ji tiesiog režia akis. Tįsau ant čiužinio, patiesto ant geležinės lovos, be priegalvio, ir narstau savo siaubingos bylos akimirkas.

Gal truputį nusibosiu, gal pernelyg užtęsiu savo ilgoką pasakojimą, bet noriu išsamiau paaiškinti, kaip sugebėjau išsaugoti pasitikėjimą savimi ir kovoti, tad negaliu nusišėpti, kas man atsitiko pirmosiomis dienomis, kai pasijutau gyvas palaidotas, ir kokios mintys tuomet mane kankino.

Na, ką gi veiksiu ištrūkęs į laisvę? Nes dabar, turėdamas gilžę, nė akimirkos neabejojau, kad išsivaduosiu.

Visų pirma kuo greičiau grįžtu į Paryžių. Ir iškart nužiebiu Poleną, tą melagingą liudytoją. Paskui abu farus, sukurpusius mano bylą. Tačiau dviejų negana, būtų ne pro šalį visus juos išguldyti. Ar bent jau kuo daugiau. Aha, viskas aišku! Ištrūkęs į laisvę, kaipmat grįžtu į Paryžių. Su lagaminu, o jame – kuo daugiau sprogmenų. Na, nežinau kiek: dešimt, penkiolika, dvidešimt kilogramų. Ir apskaičiuoju, kiek reikėtų sprogmenų, kad padangėn išlėktų kuo daugiau žmonių.

Kokių sprogmenų? Dinamito? Ne, geriau šedito. O kodėl ne nitroglicerino? Tiek to, žiūrėsime, pasitarsime su tais, kurie apie sprogmenis nusimano geriau už mane. Bet tegu farai neabejoja, parūpinsiu tiek sprogmenų, kad visiems pakaktų.

Tįsau užsimerkęs, prisidengęs drėgna nosine akis, kad pailsėtų. Labai aiškiai matau lagaminą, iš pažiūros labai įprastą, bet prikrautą sprogmenų, su laikrodiniu mechanizmu, kuriam įsijungus suveikia sprogdiklis. Beje, sprogti turėtų dešimtą valandą ryto Orfevrų gatvėje 36, kriminalinės policijos rūmuose, antrame aukšte, posėdžių salėje. Tuo metu ten būna mažų mažiausiai šimtas penkiasdešimt pareigūnų: laukia nurodymų arba susirenka išklausti pranešimų. Kiek laiptelių teks palypėti? Suklysti nevalia.

Teks tiksliai apskaičiuoti laiką ir įnešti lagaminą kaip tik tuo metu, kai užtaisas turės sprogti. O kas įneš lagaminą? Ką gi, teks juos apmulkinti. Taksi automobiliu privažiuosiu prie Kriminalinės policijos durų ir valdingu balsu įsakysiu budėtojams: „Nuneškite lagaminą į posėdžių salę, aš tuoj ateisiu. Pasakykite komisarui Diuponui, kad ateina vyresnysis inspektorius Diubua, tegu priima lagaminą.“

O ar jie klausys? O jei toje gausybėje mulkių atsitiktinai pasitaikys kaip tik tie du vieninteliai protingi policininkai? Tuomet sudegsiu. Reikia sugalvoti ką nors kita. Ir aš galvoju, galvoju. Net neabejoju, kad man pavyks sugalvoti ką nors šimtu procentų tikra.

Atsikeliu atsigerti. Tiek galvoju įskausta galva.

Vėl atsigulu, bet jau neprisidengiu akių. Minutės slenka beviltiškai lėtai. Ir dar ta šviesa, Dieve mano, ta šviesa! Sudrėkinu nosinę ir vėl prisidengiu akis. Vanduo maloniai vėsina, o drėgna nosinė geriau saugo akis nuo šviesos. Dabar visada taip darysiu.

Tos ilgos būsimos keršto apmąstymo valandos tokios įtemptos, kad man dingojasi, jog jau vykda keršto planą. Kiekvieną vakarą ir kartais net anksčiau važiuoju į Paryžių, lyg jau seniai būčiau ištrūkęs į laisvę. Žinoma, ištrūksiu ir sugrįšiu į Paryžių. Ir, be abejo, visų pirma pateiksiu sąskaitą Polenui, o paskui farams. Na, o prisiekusiesiems tarėjams? Ar tie pašlemėkai ir toliau gyvens kaip gyvenę? Tikriausiai tie besmegeniai išperos jau grįžo namo džiaugdamiesi atlikę pareigą – pareigą didžiąja raide P. Tokie susireikšminę, rieddami nosį prieš kaimynus ir savo kūtvėlas pačias, laukiančias su lėkšte sriubos.

Tiek to. Ką su jais darysi, su tais prisiekusiaisiais tarėjais? Nieko. Mulkiiai, ir gana. Apie teisingumą jie neišmano nei bū, nei mė. Jeigu vienas jų kadaise buvo žandaras ar muitininkas, jis ir elgiasi kaip žandaras ar muitininkas. O jeigu jis pienininkas, taip pat nieko gudresnio nesugalvos. Jie paprasčiausiai paklausė prokuroro, o šis be niekur nieko apdūmė jiems akis. Žodžiu, jie niekuo dėti. Aišku kaip diena: nė pirštu jų nepaliesiu.

Aprašydamas visas tas mintis, iš tiesų kvaršinusias mane prieš tiek ir tiek metų, o dabar apninkančias spiečiais ir tiesiog kvaitinančias savo siaubinga tiesa, svarstau, kokia nežabota vaizduotė vis dėlto pabunda jaunuoliui, kai, uždarytas vienai vienas kameroje, visiškoje tyloje jis beveik ima kraustyti iš proto. Ta vaizduotė tokia laki, kad žmogus tiesiog susidvejina. Skrenda vaizduotės sparnais kur tinkamas. Aplanko tėvus, namus, artimuosius, nuklysta vaikystėn, į įvairius gyvenimo laikotarpius. O svarbiausia, susidvejinęs taip paleidžia vaizduotę ir skraido padebesiais, kad tariai gyvenęs įsivaizduojamame pasaulyje.

Praslinko trisdešimt šešeri metai, ir vis dėlto plunksna skriete skriėja be jokių atminties pastangų brėždama visa tai, ką tuomet iš tikrųjų galvojau.

Ne, prisiekusiųjų nė pirštu nepaliesiu. Na, o valstybės kaltintojas? Aha, šitam nieku gyvu nevalia dovanoti. Be to, aš turiu paruoštą receptą, kurį pateikė Aleksandras Diuma. Veikti reikės tiksliai taip, kaip romane „Grafas Montekristas“ apie vaikiną, kurį įkišo į požemį ir paliko dvėsti iš bado.

Taip, kaltas ne kas kitas, o prokuroras. Tas raudonplunksnis maitvanagis vertas kuo žiauriausios baismės. Taip, žinoma, susidorojęs su Polenu ir farais, imsiuos to plėšrūno. Išsinuomosi vasarnamį. Ten bus labai gilus rūsys storomis sienomis ir sunkiomis durimis. Jei durys bus nepakankamai storos, apkalsiu jas čiužiniais, plyšius užtaisysiu pakulomis. Įsigijęs vasarnamį, suseksiu jį ir pagrobsiu. Prirakinsiu jį grandinėmis prie sienoje įtvirtintų žiedų. Pažiūrėsime, ką jis ims suokti!

Aiškių aiškiausiai matau jį priešais pro suvertus vokus. Taip, žiūriu į jį tokiu pat žvilgsniu, koku jis žiūrėjo į mane teismo

salėje. Vaizdas toks ryškus, toks tikras, kad netgi jaučiu jo karštą kvėpavimą nudeginant man veidą: esame taip arti vienas kito, taip prisikišę, beveik liečiamės skruostais.

Maitvanagio akys sklidinos siaubo, apakintos ryškios į jį nukreipto žibinto šviesos. Prakaitas žliaugia jo paraudusiu veidu. Taip, girdžiu savo klausimus, klausausi jo atsakymų. Gyvai gyvenu šią akimirką.

– Šunsnuki, ar atpažįsti mane? Čia aš, Drugelis, kurį džiūgaudamas nuteisei katorgai iki gyvos galvos. Manai, ne be reikalo triūsei tiek metų, kol išsimokslinai, kalei naktimis romėnų ir kitus kodeksus, mokeisi lotynų ir graikų kalbų, žudei jaunas dienas, kad įgustum rėžti kalbas? Ir ką laimėjai, išgama? Sukūrei naują įstatymą, pravartų visuomenei? Įtikinai minias, kad taika – didžiausias gėris pasaulyje? Skelbei naują, žmonijos trokštamą religiją? Gal lenkdamas visus aukštuoju išsilavinimu bandei auklėti žmones, kad jie būtų geresni arba bent mandagesni? Sakyk, ar savo žinias naudojai trokšdamas gelbėti žmones, ar skandinti?

Nieko panašaus, tavo vienintelis geismas – lipti per kitų galvas. Lipti kuo aukščiau. Lipti savo sumautos karjeros laiptais. Tu gali mėgautis savo šlove tik siųsdamas kuo daugiau žmonių į katorgą, tiekdamas žaliavos budeliui, kad niekada nepritrūktų darbo giljotinai.

Jei Debleras* sugebėtų jausti dėkingumą, prieš Naujuosius metus kiekvienąsyk atsiųstų tau dėžę brangiausio šampano. Argi ne tu, galvijau, pasistengei, kad šiais metais būtų nukirsta penkiomis ar šešiomis galvomis daugiau? Šiaip ar taip, esu stipriai prikaustęs tave prie sienos. Prisimenu, kaip pergalingai šypsojaisi, taip, pergalingai, po savo kaltinamosios kalbos klausydamasis skaitomo nuosprendžio. Man atrodo, jog tai buvo tik vakar, o iš tikrųjų – labai seniai. Kiek metų praslinko? Dešimt? Dvidešimt?

Bet kas man atsitiko? Kodėl dešimt metų? Kodėl dvidešimt? Įsignyb, Drugeli, tu – stiprus, jaunas, užpakaly – penki

---

* Anatole Deibler (1863–1939) – vienas žymiausių Prancūzijos budelių, per 54 tarnybos metus nubaudęs mirtimi 395 nusikaltėlius.

tūkstančiai šeši šimtai frankų. Nesėdėsiu iki gyvos galvos, ne, daugių daugiausia dvejus metus, taip, ne daugiau kaip dvejus metus, garbės žodis.

Liaukis, Drugeli, nebūk kvailas! Galutinai kuoktelėsi sėdėdamas vienutės tyloje. Neturiu cigarečių. Vakar surūčiau paskutinę. Reikia eiti pasivaikščioti. Šiaip ar taip, nėra ko tįsoti užsimerkus nei juo labiau žiūrėti į pasaulį nosine užsidengus akis. Kaip kažin kas, keliuosi. Kamera keturių metrų ilgio, vadinasi, penki žingsneliai nuo durų iki sienos. Imu vaikščioti susidėjęs rankas už nugaros. Ir varau toliau:

– Taigi, kaip sakiau, aiškiai matau tavo pergalingą šypsena. Ką gi, tu man tuoj išsiviepsi iš skausmo! Turi pranašumą prieš mane: aš negalėjau rėkti, o tu gali. Rėk, rėk iš visų jėgų. Ką tau padarysiu? Prisimink Diuma. Uždarysiu rūsyje, kad padvėstum iš bado. Ne, to negana. Pirmiausia išlupsiu tau akis. Aha? Dar pergalingai šypsaisi, manai, vis viena bus tavo viršus, jei išlupsiu tau akis: tu nebematysi manęs, o aš nebegalėsiu mėgautis regėdamas jose siaubą. Taip, tavo teisybė, neišlupsiu bent jau dabar. Gal išlupsiu truputį vėliau.

Nupjausiu tau liežuvį, tą šlykštų liežuvį, aštrų kaip peilis, ne, dar aštresnį, kaip skustuvas! Siekdamas šlovingos karjeros, liežuvį pakloji kaip prostitutę. Tą patį, kuriuo sakai meilūs žodžius žmonai, vaikams, meilužei. Meilužei? Jau greičiau meilužiui. Kuo dar galėtum būti, minkštakūni pedale? Tik patiesalėliu. Iš tiesų pirmiausia nurėšiu tau liežuvį, nes jis daro tai, ką liepia tavo protas. O mokėdamas puikiai juo makaluoti, sugebėjai taip apkvaikinti prisiekusiuosius, kad jie sutiktų su visais tavo kaltinimais.

Mokėdamas puikiai juo makaluoti, pavaizdavai farus šventaisiais, atsidavusiais savo pareigai; mokėdamas juo makaluoti, pripažinai už gryną pinigą liudytojo paistalus. Mokėdamas juo makaluoti, pristatei mane tiems dvylikai avigalvių kaip pavojingiausią žmogų Paryžiuje. Jei nebūtum turėjęs to liežuvio, tokio klastingo, apsakraus, įtaigaus, įpratusio mulkinti žmones, iškreipti tiesą, klastoti faktus, šiandien būčiau sėdėjęs sau Baltojoje

aikštėje, „Grand Café“ terasoje, ir niekur kojos iš ten nekėlęs. Tai gi sutarta, išrausiu tau liežuvį. Tik kuo?

Vaikščioju be perstojo, galva svaigsta, bet tebesu su juo akis į akį... staiga šviesa gęsta, ir pro medines lango grotas prasismelkia auštančios dienos prošvaistė.

Ką? Jau rytas? Visą naktį mėgavausi kerštu? Kokios nepakartojamai žavios valandos! Kaip greit pralėkė tokia ilga naktis!

Klausausi sėdėdamas ant lovos. Nieko. Nė krepšt! Retkarčiais kažkas klekteli už durų. Prižiūrėtojas, apsiavęs šlepetėmis, kad nebūtų girdėti žingsnių, kilsteli metalinį akutės dangtelį ir prisikišęs žvilgteli, ką veikiu. Jis mato mane, o aš jo – ne.

Prancūzijos respublikos sukurtas mechanizmas pradeda antrą taktą. Jis veikia be galo sklandžiai: pirmuoju taktu švariai pašalina žmogų, galintį pridaryti nemalonumų. Bet to negana. Tam žmogui nevalia greit mirti, nevalia ištrūkti nusižudant. Jis dar reikalingas. Ką darytų kalėjimų administracija, jei pristigtų kalinių? To dar betrūko! Prižiūrėkime jį! Išsiųsime jį į katorgą, kad jo sąskaita gyventų dar vienas būrys biurokratų. Vėl išgirdęs klektelėjimą, nusišypsau.

Nesikrimsk, nevėkšla, neištrūksiu iš tavo nagų. Tau nėra ko baimintis: nė neketinu žudyti.

Nieko daugiau nenoriu, tik gyvas ir sveikas kuo greičiau atsidurti Prancūzų Gvianoje, kur, ačiū Dievui, jūsų pusgalviai mane siunčia.

Žinau, mano mielas kalėjimo prižiūrėtojai, ką tik klektelėjęs akutės dangtelį, kad tavo kolegos – toli gražu ne vaikų darželio auklėtiniai. Palyginti su tais galvažudžiais, esi Kalėdų Senelis. Žinau tai nuo seno, nes Napoleonas, Kajenoje įsteigęs katorgą, paklaustas: „Kas saugos tuos galvažudžius?“, atsakė: „Dar didesni galvažudžiai.“ Vėliau įsitikinau, kad tas Kajenos katorgos įkūrėjas nemelavo.

Klekt, klekt – atsidaro dvidešimties centimetrų ilgio ir dvidešimties pločio langelis vidury durų. Įlenda maisto davinys – kava ir septynių šimtų penkiasdešimties gramų kepaliukas duonos.

Būdamas nuteistasis, neturiu teisės užsisakyti valgių iš restorano, bet kalėjimo bufete galiu nusipirkti cigarečių ir kai kurių maisto produktų. Po kelių dienų neturėsiu ir šitos prabangos. Konsjeržeri – tik tikrojo kalėjimo prieangis. Mėgaudamasis rūkau *Lucky Strike*. Pakelis cigarečių – šeši frankai šešiasdešimt sū. Nusipirkau du pakelius. Leidžiu savo pinigus, nes netrukus ir juos konfiskuos teismo išlaidoms apmokėti.

Duonos kepalė radau Dega raštelį – jis patarė man pasiprašyti į dezinfekcijos kameralę: „Degtukų dėžutėje rasi tris utėles.“ Išimu degtukus, randu tris utėles, įmitusias, guvias. Žinau, ką tai reiškia. Parodysiu jas prižiūrėtojai, ir rytoj jis nusiųs mane su visu labu, taipgi su čiuziniu, į garo kameralę parazitams – išskyrus mus, savaime suprantama, – išnaikinti. Iš tiesų rytojaus dieną ten susitinku Dega. Mudu vieni.

– Ačiū, Dega. Gilzę gavau.

– Ar netrukdo?

– Ne.

– Kiekvieną sykį, kai eisi į tualetą, švariai nuplauk ir įsikišk.

– Gerai. Man rodos, ji sandari, armonikėle sulankstyti banknotai gerai išsilaikę. Šiaip ar taip, jau savaitę nešiojuos.

– Puiku.

– Ką ketini daryti, Dega?

– Apsimesiu pamišėliu. Nenoriu atsidurti katorgoje. Čia, Prancūzijoje, gal ištersiu aštuonerius ar dešimt metų. Turiu pažinčių, gal pavyks išmelsti, kad nurėžtų penketą metų.

– Kiek tau metų?

– Keturiasdešimt dveji.

– Kuoktelėjai! Jei atsėdėsi dešimt iš penkiolikos, išeisi visai senis. Bijai sunkiųjų darbų?

– Žinoma, bijau katorgos, man ne gėda prisipažinti, Drugeli. Žinai, Gvianoje baisu. Mirtingumas – aštuoniasdešimt procentų. Kalinių siuntos seka viena po kitos, kiekvienoje siuntoje – nuo tūkstančio aštuonių šimtų iki dviejų tūkstančių vyrų. Jei nesusirgsi raupsais, pakirs geltonasis drugys arba dizenterija, nuo jų

vaistų nėra, arba džiova, maliarija. O jei išvengsi ligų, nužiebs tave katorgininkai, užsimanę atimti gilžę, arba gausi galą bandydamas pabėgti. Patikėk, Drugeli, neketinu tavęs įgąsdinti, bet teko pažinti keletą katorgininkų, kurie grįžo į Prancūziją atlikę nedidelę bausmę – penkerius ar septynerius metus. Gali manimi patikėti. Į žmones nebepanašūs. Kismet devynis mėnesius praleidžia ligo-ninėse, na, o pabėgti iš katorgos, pasak jų, ne taip jau lengva, kaip mano dauguma žmonių.

– Tikiu tavimi, Dega, bet pasitikiu savo jėgomis, neilgai ten smilksiu, garbės žodis. Esu jūreivis, pažįstu jūrą kaip savo kišenę, gali neabejoti, ilgai nelaukęs dėsiu į kojas. Na, o tu? Ketini smirsti visus dešimt metų? Jeigu ir nurėžtų penkerius, nors labai abejoju, manai, tesėsi, neišprotėsi už grotų? Va dabar aš sėdžiu vienutėje, be knygu, nosies negalėdamas iškišti nei šnektelėti su kuo nors ištisa parą, ir atrodo, kad viena valanda trunka ne šešiasdešimt minučių, o šešis šimtus ir net dešimtkart daugiau.

– Gali būti, bet tu dar jaunas, o man keturiasdešimt dveji.

– Klausyk, Dega, sakyk, o ko tu iš tikrųjų bijai? Kitų katorgininkų?

– Taip, be abejo, Drugy. Visiems žinoma, kad esu milijonierius, tad kodėl jie negalėtų manęs nukepti manydami, kad nešiojuos penkiasdešimt ar šimtą gabalų?

– Klausyk, gal susitariam? Tu pažadi man, kad neapsimesi pamišėliu, o aš tau pažadu, kad nesitrauksiu nuo tavęs nė per žingsnį. Vieną kumštį laikysim. Esu stiprus ir apsukrus, nuo mažens išmokau muštis ir peiliu moku darbuotis kaip reikiant. Na, o dėl kitų kalinių nesirūpink: visi mūsų saugosis, bijos. O kai ryšimės bėgti, draugų neieškosim. Ir tu turi pinigų, ir aš, aš moku naudotis kompasu ir vairuoti laivą. Ko dar reikia?

Jis pažvelgia man į akis... Apsikabiname. Sutarta.

Netrukus durys atsidaro. Jis eina su savo labu į vieną pusę, o aš – į kitą. Mudviejų kameros ne per toliausia viena nuo kitos, retkarčiais galėsime susitikti pas kirpėją, gydytoją arba sekma-dieniais koplyčioje.

Dega įkliuvo prekiaudamas suklastotomis Gynybos ministerijos obligacijomis. Vienas sukčius labai sumaniai jas klastojo naudodamas cheminius reaktyvus ir vietoj penkių šimtų frankų įrašydamas dešimt tūkstančių. Nei popieriumi, nei išvaizda suklastotos obligacijos nesiskyrė nuo tikrų, tad bankai ir verslininkai patikliai jas pirkė. Taip tęsėsi kelerius metus, Finansinių nusikaltimų tyrimo skyrius kraustėsi iš proto, kol pagaliau nusikaltimo vietoje sučiupo tokį švilpį, pavarde Briulė. Luji Dega tuo metu kuo ramiausiai darbavosi Marselyje, savo bare, kur kiekvieną naktį burdavosi Pietų Prancūzijos nusikalstamo pasaulio žiedas ir kieti vaikinai iš viso pasaulio aptarti savo tamsių reikalų.

Tai atsitiko 1929 metais, kai Luji Dega jau buvo milijonierius. Vieną vakarą bare pasirodė jauna elegantiška gražuolė. Pareiškė norinti matyti poną Luji Dega.

– Aš esu Luji Dega, poncia. Ko pageidaujate? Eikime į kitą kambarį.

– Matot, esu Briulė žmona. Jis kalėjime, Paryžiuje, kaltinamas prekiaavęs suklastotomis obligacijomis. Buvau susitikusi su juo Santė kalėjimo pasimatymų kambaryje, jis man davė baro adresą ir liepė paprašyti dvidešimt tūkstančių frankų advokatui apmokėti.

Tuomet Dega, vienam didžiausių Prancūzijos sukčių, toptelėjo, kaip jį gali įklampinti moteris, žinanti, kad jis įsivėlęs į suklastotų obligacijų bylą, ir, užuot prikandęs liežuvį, jis atsakė:

– Ponia, aš nepažįstu jūsų vyro, o jeigu jums trūksta pinigų, eikite į gatvę. Tokia gražuolė užsidirbsite daugiau, negu jums reikia.

Vargšė moteris įžeista išbėgo iš baro. Papasakojo vyrui, kas atsitiko. Briulė pasipiktinęs kitą dieną išdėstė tyrėjui viską, ką žinojo, apkaltindamas Dega tiekus jam suklastotas obligacijas. Būrys labiausiai įgudusių Prancūzijos seklių ėmė sekti Dega. Po mėnesio Dega, obligacijų klastotojas ir graveris bei vienuolika bendrininkų buvo suimti tuo pačiu metu skirtingose vietose ir atsidūrė už grotų. Stoją Paryžiuje prieš Senos departamento teisumą, byla buvo nagrinėjama dvi savaites. Kiekvieną kaltinamąjį

gynė garsus advokatas. Briulė neatsisakė parodymų. Žodžiu, dėl juokingų dvidešimties tūkstančių frankų ir nevykusio sąmojo vienas didžiausių Prancūzijos sukčių, sužlugęs, dešimčia metų paseņę, pelnė penkiolika metų priverčiamųjų darbų kalėjimo. Štai su tuo žmogumi sudariau sutartį gyventi ar mirti.

Mane aplankė advokatas Raimonas Juberas. Nelabai gerai nusiteikęs. Neketinu jam priekaištauti.

...Vienas, du, trys, keturi, penki, aplink... Vienas, du, trys, keturi, penki, aplink... Jau kelios valandos vaikščioju ten ir atgal po savo kamerą nuo durų iki lango. Užsirūkau, pasijuntu tikras savimi, kupinas ryžto, pajėgus išverti visus išbandymus. Pasižadu kurį laiką negalvoti apie kerštą. Tegu prokuroras palaukia ten, kur jį palikau, grandinėmis prikaustyta prie sienos, tegu stovi priešais, kol nutarsiu, kokia mirtimi jis turės mirti.

Staiga pro kameros duris atsklinda riksmas, beviltiškas riksmas, šaižus, siaubingas mirštančiojo riksmas. Kas atsitiko? Taip klykia tik kankinamas žmogus. O juk čia ne kriminalinės policijos rūmai. Neįmanoma sužinoti, kas vyksta. Tas klyksmas naktį mane sukretė. Ir koks jis turi būti stiprus, jei puikiai girdimas pro veltiniu apkaltas duris. Ko gero, pamišėlis. Kaip lengva išeiti iš proto tose kameroose, kur nieko negirdėti! Ilgainiui įprantu kalbėti vienas. „Kas tau rūpi? – svarstau. – Rūpinkis savimi, tik savimi ir savo naujuoju bendru Dega!“ Pritupiu, atsistoju, paskui kumščiu trinkteliu sau į krūtinę. Skauda, vadinasi, viskas gerai: rankos raumenys nesuglebo. Na, o kojos? Džiaukis, nes vaikščioji jau daugiau kaip šešiolika valandų ir net nesijauti nuilsęs.

Kinai išgalvojo kankinimą vandeniui, kai į viršugalvį tolydžio papsi vienas lašas po kito. Prancūzai išgalvojo kankinimą tylą. Neduoda nieko, kuo galėtum susidomėti. Nei knygy, nei popieriaus, nei pieštuko. Langai storomis grotomis užkalti lentomis, tik vienur kitur įsismelkia menkutis blausus spindulėlis.

To šiurpaus riksmo sukrestas, blaškausi kaip žvėris narve. Išties man atrodo, kad visi mane apleido, kad esu gyvas palaidotas tikrąja žodžio prasme. Taip, esu visiškai vienas, niekas daugiau manęs nepasiekia, išskyrus tą klyksmą.